

1980’li yıllardan sonra özellikle tüketim kültürünün kurguladığı “tasarı beden”ler modern güzellik teknolojileri ile birlikte moda endüstrisi tarafından kadın bedenini yeniden tanımlamıştır. Bu yüzden gençliğin önemli olduğu bir toplumda yaşlanmak ve bakımsız görünmek günah gibidir artık ve bu değişim arzusunun içindeki içtepi, belki de bir an olsun ölümü geciktirebilmek içindir.

* Öğr. Gör. İzmir Ekonomi Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü,
e-posta: dilek.himam@ieu.edu.tr

KAYNAKÇA

- Batur, Enis; Kediler Krallara Bakabilir, Kuşbakışı Moda Tarihi, Remzi Kitabevi,İstanbul,1996
- Barnard, Malcolm; Fashion As Communication, Routledge,1996
- Bocoock, Robert; Tüketim, Dost Kitabevi, Ankara,1997
- Barcan, Ruth; Regaining What Mankind Has Lost Through Civilization: Early Nudism and Ambivalent Moderns” Fashion Theory, V.Steele (ed.), Berg,Volume 8, Issue 1, pp 1-2,2002
- Crane, Diana; Moda ve Gündemleri, Çev:Özge Çelik,Ayrıntı Yayınları:402, İnceleme Dizisi:187,İstanbul,2003
- Çabuklu, Yaşar; “Modern ve Postmodern Toplumlarda Moda”,Virgül dergisi, Ocak 2003
- Davis, Fred; Moda, Kültür ve Kimlik, çev: Özden Arıkan,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997
- Grogan, A.S.; Body Image: Understanding body dissatisfaction in men, women & children. Routledge,1995
- Işık, Emre; Beden ve Toplum Kuramı, Bağlam Yayınları,1998
- Kaiser, Susan. B.; Social Psychology of Clothing: Symbolic Appearances in Context, Fairchild Publications, New York,1998
- Nazlı, Aylin; Beden ve Tüketim: Tüketim Kültürü İçinde Kadın Bedenine Bir Bakış, Sivil Toplum,2(8),2004,ss.25-34
- Nazlı, Aylin, “Görünmeyen” Bedenden “Görünen” Bedene: Beden’in Sosyolojisi, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research 2005/2, ss.71-87
- Nazlı, Aylin, Modernin Ötekisi: Kadın ve Bedeni, Kadın Çalışmaları Dergisi, 1(1), 2006, s.10-15
- Roach, Mary Ellen, Musa, Kathleen Ehle, New Perspectives on the History of Western Dress, Nutri Guides Inc.,1980
- Sayın, Önal; “Moda ve Toplumsal Katmanlar”, Sosyoloji Dergisi, Ege Üniversitesi, Sayı:5, 1994
- Schilling, C., The Body and Social Theory. Sage Pub.,2000
- Tekelioğlu, Orhan; M.Foucault ve Sosyolojisi, Bağlam Yayınları,1998

NOTLAR

1. Schilling, C., *The Body and Social Theory*. Sage Pub.,2000
2. Nazlı, Aylin; “Beden ve Tüketim: Tüketim Kültürü İçinde Kadın Bedenine Bir Bakış”, *Sivil Toplum*,2(8),2004,s.31
3. Batur, Enis; *Kediler Krallara Bakabilir*, Kuşbakışı Moda Tarihi, Remzi Kitabevi,İstanbul,1996,s.29
4. Crane, Diana; *Moda ve Gündemleri*, Çev:Özge Çelik,Ayrıntı Yayınları:402, İnceleme Dizisi:187,İstanbul,2003,s.151
5. Nazlı, Aylin, “Görünmeyen” Bedenden “Görünen” Bedene: Beden’in Sosyolojisi, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research* 2005/2,s. 72-74
6. Işık, Emre; *Beden ve Toplum Kuramı*, Bağlam Yayınları,1998,s.14 ve Nazlı, Aylin, “Görünmeyen” Bedenden “Görünen” Bedene: Beden’in Sosyolojisi, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research* 2005/2,s. 72-74
7. Işık, Emre; *Beden ve Toplum Kuramı*, Bağlam Yayınları,1998,s.14

8. Davis, Fred; *Moda, Kültür ve Kimlik*, çev: Özden Arıkan,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997,s.190

9. Çabuklu, Yaşar; “Modern ve Postmodern Toplumlarda Moda”,*Virgül dergisi*, Ocak 2003,s.52

10. *Simmel’in endüstrileşme döneminin başladığı yıllarda metropol insanını ve yaşadığı dönemi incelediği bu çalışmada modanın imitasyon ve farklılaşma prensibine dikkat çekilmektedir. Simmel’e göre moda, sonsuza kadar sürecekmiş gibi başlayıp aynılınca tekrar yeni arayışlar içine girer. Moda aynılarsa yok olur. Hem gelecek hem de geçmişin eşliğinde durur ve güçlü bir şimdi duygusu yaratır* (Simmel,2008:112). Georg Simmel, *Modern Kültürde Çatışma, Der Konflikt der Kultur*, Elçin Gen, Nazile Kalaycı, Tanıl Bora (çev), Ali Artun (Ed.), İletişim 955, 5.Baskı Şubat 2008, İstanbul

11. Batur, Enis; *Kediler Krallara Bakabilir*, Kuşbakışı Moda Tarihi, Remzi Kitabevi,İstanbul,1996,s.227

12. Roach, Mary Ellen, Musa, Kathleen Ehle, *New Perspectives on the History of Western Dress*, Nutri Guides Inc.,1980,s.13

13. Nazlı, Aylin, “Görünmeyen” Bedenden “Görünen” Bedene: Beden’in Sosyolojisi, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research* 2005/2,s. 84

14. Nazlı, Aylin; “Beden ve Tüketim: Tüketim Kültürü İçinde Kadın Bedenine Bir Bakış”, *Sivil Toplum*,2(8),2004,s.27

15. Nazlı, Aylin; “Beden ve Tüketim: Tüketim Kültürü İçinde Kadın Bedenine Bir Bakış”, *Sivil Toplum*,2(8),2004,s.26

16. Fred Davis, *Moda, Kültür ve Kimlik*, çev: Özden Arıkan,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997

17. Fred Davis, *Moda, Kültür ve Kimlik*, çev: Özden Arıkan,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997

18. Barnard, Malcolm; *Fashion As Communication*, Routledge,1996, s.50-56

19. *Kararsızlık (ambivalence) kavramını Fred Davis, birden çok anlamı olan ancak kesinlikle anlamsız olmayan bir kavram olarak ele almaktadır. Modanın cinsiyet üzerindeki kararsızlığı da cinsiyet üzerindeki söylemlerin kadınlar ve erkekler için farklı dönemlerde farklı anlamlara gelmesini ifade eder.* Fred Davis, *Moda, Kültür ve Kimlik*, çev: Özden Arıkan,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997

20. *Sağlık ve zindelik salgını 1970’lerin ortalarında yayılmaya başlar başlamaz moda, jimnastik salonlarında, jogging ve bisiklet parkurlarında görülen çeşit çeşit giysileri kendine mal etmiş, onlara stil kazandırmış ve sahip çıkmıştır, o kadar ileri gitmiştir ki bu akım, moda bilinci gelişmiş birçok kadın artık modanın bir zamanlar vücutlarının “güzel görünmesini” sağlayan o “küçük beyaz yalamlardan”, kamuflajlardan, gözbağlarından sunmadığını söyleyerek şikayet etmektedir* (Davis,1997:193).

21. *Birçok moda tasarımcısı için ise, moda kadını cinsel obje haline sokmanın ötesinde kendi özgürlüğünü kazanan, kendine güveneni, bedeniyle barışık kadını anlatmaktadır.*

22. Fred Davis, *Moda, Kültür ve Kimlik*, çev: Özden Arıkan,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997,s.194

23. Cassell,1974’dan aktaran s.87, Crane, Diana; *Moda ve Gündemleri*, Çev:Özge Çelik, Ayrıntı Yayınları: 402, İnceleme Dizisi: 187, İstanbul, 2003, s.167

24. Kaiser,Susan. B.; Social Psychology of Clothing:Symbolic Appearances in Context, Fairchild Publications, New York, 1998, s.97-141

25. Nazlı, Aylin, “Görünmeyen” Bedenden “Görünen” Bedene: Beden’in Sosyolojisi, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research* 2005/2,s. 81-83

26. Işık, Emre; *Beden ve Toplum Kuramı*, Bağlam Yayınları,1998, s.153-160

27. Grogan, A.S.; *Body Image: Understanding body dissatisfaction in men, women & children*. Routledge,1995

28. Crane, Diana; *Moda ve Gündemleri*, Çev:Özge Çelik,Ayrıntı Yayınları:402, İnceleme Dizisi:187,İstanbul,2003,s.265,266

29. Fred Davis, *Moda, Kültür ve Kimlik*, çev: Özden Arıkan,Yapı Kredi Yayınları,İstanbul,1997,s.194

30. Nazlı, Aylin, “Modernin Ötekisi: Kadın ve Bedeni”, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 2006, s.11-13

Ölümü Görselleştirmek

Neşe Dijlay AKBAŞ

Özet

Anahtar kelimeler: Ölüm, Siber Bedenler, Görsel Sanatlar, Ölümsüzlük, Simulakra.

Bu çalışmanın amacı ölüm, ölümlülük ve varoluş kavramlarının düşünsel altyapıları ve bu kavramların ışığında fiziksel beden algılanışı ile teknolojinin bu algı üzerindeki etkisini ve yarattığı değişimleri sorgulamaktır. Ölüm kavramının görsel temsili ve kavramsal tanımı fiziksel beden algılanışı ile olan ilişki içerisinde edebi ve özellikle sanatsal yapıtlar üzerinden incelenmiştir.

Summary

The aim of the paper is to explore concepts like death, immortality, and being, and through these concepts the perception of the physical body and how technology effects this perception. Visual representation and the conceptual understanding of “death” in relation with the perception of the physical body is explored via literary work and especially selected works of art.

Giriş

Görüntülerden oluşan bir alanda yaşamaktayız ve kimi zaman birbiriyle çelişen bu görüntüler, ortak kavramsal alanlar içerisinde belirlemektedir. Birbiriyle çelişen görüntüleri barındıran kavramsal alanlardan bir tanesi de ölümdür. Bir fenomen olması ile ilgili olarak ‘ölüm’, ‘ben’ olmayandır, ötekidir; ‘ölüm’, bir yer olarak olmayan bir yerdir. Ancak insan aklının varoluşsal yetersizliği nedeniyle ne ‘ölüm’ün ne de ‘öteki’nin ontolojik bir analizini yapmak mümkün değildir. Yine de ‘benim ölümüne’, ‘ben’in bir algılama geliştirmesi mümkündür. Ama ‘benim ölümüm’ün, ‘ölü ben’ tarafından deneyimlenip deneyimlenemeyeceği sorulduğunda durum paradoksal bir hal alır. Benim bedenim, benim beynim, benim hatıralarım, düşüncelerim, inançlarım, fikirlerim; herhangi bir şekilde hangisi daha çok ‘ben’ olabilir? Martin Heidegger **Varlık ve Zaman** (Being and Time)’ın başlangıcında şöyle der: “Bugün ‘olmak’ kelimesiyle gerçekten ne demek istediğimiz sorusuna verecek bir yanıtımız var mı? Asla, o halde kaçınılmaz olarak ‘olmak’ ne anlama gelir sorusu tekrar ortaya atılmalıdır” (1).

‘Olmamak’ sözcüğü ile ne demek istediğimiz sorusuna doyurucu bir yanıt bulabilmek bir yana ‘olmak’ sözcüğünün ne olduğuna ilişkin tatmin edici bir cevaba ulaşmak neredeyse imkânsızdır. Sorun, doğal olarak çözümsüzdür. Kişinin hem çok tanıdık hem de tamamen yabancı olduğu kendi ölü-

müyle olan ilişkisi üzerinden ölümü algılayışı, ve diğerlerinin -kendiyile özdeş olan ve olmayanların-ölümleriyle olan ilişkisi bu kavramların ne kadar esrarengiz ve tekinsiz olduğunu gösterir.

Ölüm kavramının ve ilişkili sorunların görsel olarak iletimi ya da görsel sanatlardaki tasvirî paleolitik dönem mağara resimlerine konu olacak kadar eskiye uzanır. Fransa’da bulunan Lascaux mağarasında, üst-paleolitik döneme ait ünlü mağara resimlerinde ölümün görsel sanatlardaki belki de en eski tasvirine rastlarız. O dönemden günümüze her tür merrada ölüm kavramı sayısız defa tasvir edilmiştir. Tüm yaşamımız ölümün yükü altındadır. Bu nedenle ölümle ilgili bir görüntü ya da dehşet verici bir ölüm, bizi o yapıta sürükler.

Kişinin kendi ölümünü kavramsallaştıramamış ya da kavrayamamış olmasına rağmen ölümlü oluşunu idrak etmesi ‘ölüm kültürleri’nin doğuşuna sebep olmuştur. Bu kültürler, ‘ben’ ya da ‘benlik’ algısının ve ilişkili tüm özellik ve uzantıların, şekillenmesini sağlar. Öldüğümüzde tüm bilinç sürekliliğimiz sona erecek, başka bir deyişle ‘ben’ yani kişisel hafızamız, inançlarımız, düşüncelerimiz buharlaşıp uçacaktır.

Son cümleyi tekrar başa saracak olursak başka bir açıdan: ‘Öldüğümüzde, bir sonraki yaşama geçiş yapmış olacağız ve orada...’ Bu son cümle her ne

şekilde sonlanırsa sonlansın birçok geleneğe 'ben', geçiş sağlayacaktır. Bu geçişin muğlaklığı, rahatsızlık verici bir şekilde çelişen görüntüler yaratır. Fakat bu çelişki özünde saklanmış, örtülmüştür ve altında insan aklı kendinden saklanır(2).

Ölümün, ölen kişinin gözünden melekler, cesetler, cennet, cehennem, büyük beyaz ışık gibi klişeler kullanılarak görselleştirilmesi filmlere sıklıkla konu edilmiştir. Çoğu zaman bu temsil, ölüm kültürlerinde öngörüldüğü gibi senaryodaki kahramanın sevdikleriyle ya da daha önceden ölmüş olan atalarıyla tekrar bir araya gelişle şekillenir. Ama ölümün doğrudan temsilinin yerine ölüm fikriyle bağlantılı anksiyete ile ölümün muğlaklığı, ölüm algısı ve tabii ki var olma algısı ile meşgul olan, izleyiciye kendi kendisiyle bir karşılaşma sağlayan ya da bunu talep eden yapıtlara referans vermek gerekir. Görsel Sanatların diğer yaratıcı süreçlerden bağımsız düşünilemeyeceği düşünülürse edebiyat alanından verilecek referanslar uygun olacaktır. Milan Kundera'ya ait **Gülüşün ve Unutuşun Kitabı**'nda, kitabın birbirinden bağımsız görünen yedi bölümünü oluşturan kısa hikâyelerinden ilkinde ana karakter bir kahvede servis yapan güzel göçmen kızı Taminadır. Tamina için ölüm, genç bir erkek sürücüsü olan, parlak kırmızı bir spor araba olarak temsil edilmiştir. Ana karakter, bileti tek yön kesilmiş bir yolculuğa çıkar ve hiçbir yetişkinin bulunmadığı, garip çocuklarla dolu bir adaya gider. Sartre tarafından yazılmış olan **The Wall**'da (Duvar) ise karakterlerin ölümle olan karşılaşmaları her şeyi yeniden deneyimlemelerine sebep olur. Sartre, başka bir yazısında bu durumu şöyle açıklar "*tek kelimeyle insan kendi özünü yaratmalıdır.*" Franz Kafka da, karakterleri için absürd olanın yarattığı terör içerisinde varoluşsal bir ikilem yaratır. Bu da yine varolma ve varolmama deneyiminin temelden tekrar düşünülmesini, değerlendirilmesini talep etmektedir.

Sınır Bedendir

Edebiyatta izlerini gördüğümüz ölümün algılanışıyla ilgili tasvir ve temsilleri benzer şekilde görsel sanatlarda da görürüz. Albert Giacometti'nin yapıtlarında, ince figürlerinde olduğu gibi, varolma ve varolmama bedenle sınırlandırılmıştır. Bu figürler, varolmama sınırına yaklaşarak, küçülerek kişinin özbilincinin ve kendi içerisindeki görüntüsünün kırılmasını ifade eden, işlevsel olarak neredeyse bağımsız hareket eden

göstergelerdir. Ölüm, ölümsüzlüğün yükünden kurtarılmıştır. Giacometti'nin yapıtlarında tıpkı Sartre'nin ünlü kitabının başlığı **Varoluş ve Hiçlik** (Being and Nothingness)'te olduğu gibi bir aradalık hali gözlemlenmektedir.

Daha pek çok sanat eserinde ölümle ilişkili bedensel tasvirlerle rastlamak mümkündür. Bruce Conner'ın 60'lardaki assemblajı, **The Child** (Çocuk), çürümüş bir çocuk bedenini anımsatır. Burada varolmak ve varolmamakla ilgili varoluşsal sorumluluğun yerini absürd bir eğilim alır. Hermann Nitsch'in yine 60'larda katledilmiş hayvanlarla sergilediği performanslarında, bedeni geri getirerek, gerçek duyguların yoğunluğunu ve ölümü geri getirir. Arnulf Reiner, **Cesetler**'de (Corpses), **Mumyalar**'da (Mummies), **Ölüm Maskeleri**'nde (Death masks) ve **İsa Figürleri**'nde (Christ figures) ölümü, gerçekliğe dayanan görüntülerin ve kurgulanmış bir simülasyonun içinde inceler. Üzerleri boyanmış ve çizilmiş kendi fotoğraflarından oluşan ünlü **Face Farces** (Yüz Faraları) serisinde ise ölümün hemen öncesindeki histerik anı tasvir ederek ölümle bir karşılaşma öngörür. Ölümü kavramanın güçlüğü, 'İsa Figürleri'nde üzerleri boyanmış ya da çizilmiş İsa fotoğrafları ya da illüstrasyonları olarak yansıtılır. Reiner, yaygın bir ölüm sembolü olan haç'ı varoluşla ilgili sorular sormak ve incelemek için kullanmıştır. Hung-Chih Peng ise çift monitör üzerinden aktardığı **Canin Monk** serisinde, beyaz bir duvarı yalayarak dini metinlerden pasajlar yazan beyaz bir köpek kullanmıştır. Köpeğin, yazılı olan metinleri yaladığı görüntünün geri sardırılmasıyla elde edilen videoda kullanılan metinler Budist, Taoist ve Hindu dini yazıtlarından alıntılar olduğu kadar Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi batı dinlerinin kitaplarından da alıntılar bulundurmaktadır. Bu kelimelerin bir köpek tarafından aktarılması, içeriği izleyiciye yabancılaştırarak, sunulan metnin algı ve hafızadan bağımsız olarak izlenmesine olanak sağlamaktadır. Varoluşun anlamsızlığını kavramaya ilişkin bu ifade kurma denemesi monitördeki köpeğin iştahıyla çarpışır. Bu da insanı aydınlanmaktan alıkoyan, insandaki arzuyu hatırlatmaktadır(3).

Buraya kadar ele alınan yapıtlarda sergilenmiş olan yaklaşım ister varoluşçu ister absürd olsun, ölüm kendi içinde bir son barındırırken fiziksel beden bu sınırın belirleyicisidir. Sınır çok net ancak çok katıdır. Oysaki insan ölümsüzlüğün yükünden kurtarılmak istemez.

Bedenin Ötesinde

Fiziksel bedenin ölümle ilişkili olarak çizdiği katı sınır metafizik yaklaşımlarla değişirken 'ben'in tanımı ve algılanışı, bedenle olan ilişkisi de farklılaşmaktadır. 1940'ların varoluşçu yazarlarından ilham almış olan Barnett Newman'ın yapıtları, bizi uzlaşmaz, katı metafizik fikirlerle karşı karşıya getirir. Newman'ın **Onement** (Birlik) serisi ve **Zip**'leri (Fermuar), uzamsal olarak bireyin kendinden daha geniş bir düzenle olan ilişkisini ve konumunu düzenlemeyi amaçlamaktadır. Benzer metafizik sorunların daha erken formulasyonları, Casper David Friedrich'in 1800'lerin başında yaptığı **Monk by the Sea Shore** (Deniz Kenarındaki Keşiş) gibi yapıtlarda bulunabilir. **Deniz Kenarındaki Keşiş**'te arkadan görünen ufak bir insan figürü, gece vakti uçsuz bucaksız denize ve gökyüzüne bakmaktadır. Bu korkuyla karışık bir kavrayış hissi yaratır. Sonsuz ve buna karşılık kişinin kendi bedeninin önemsizliğini ve ölümlülüğünü fark etmesidir.

Barnett Newman'ın yapıtlarında ve **Deniz Kenarındaki Keşiş**'te olduğu gibi doğrudan sunulmasına karşın ölümü bedenin ötesine taşıyan metafizik fikirler, Platon'un 'önceden var olan ruhları'ndan, Aristo'nun birbirine bağımlı parçalarına, Dualistlerin Kartezyen doktrinlerine ve Judeo-Christian ruhlara kadar hepsinde temeldeki değişmez anlayış küçük değişikliklerle sunulmuştur. Daha güncel fikirlerde ise bu anlayış yeni teknolojilerle materyalistik bakış açısı olarak sunulmaktadır. Psikolojik sürekliliği koruyan biyotik bedenler, indirgemecilik gibi pek çok düşünce sistemine konu olmuştur. Hepsinin içerisinde ruh ya da öz fikri, bir başka deyişle ölümsüzlük, kişiliklerin, hatıraların, düşüncelerin sürdürülmesi ile korunmaktadır.

Tüm batı inancı temsil üzerine yapılandırılmıştır ve temsilin gerçeğin göstergesi olduğu varsayılır. Fakat bu durumda temsilin gerçeğin göstergesi olduğu güvencesi gerçek tarafından değil, göstergenin kendisi tarafından verilmektedir. Bu ise hiper-gerçektir; gerçek olmayan değil ancak gerçek olanla ilişkisi bulunmayan, hatta bir gerçek olmadığını saklayan, ağırlıksız bir simülakrumdur. Her şekilde temsil olması gerektiği yerededir. Göstergeyi yerinden oynatmak görüntünün ardında bir gerçeklik olmadığı gerçeğini ortaya çıkarabilir, yine de simülakra gerçek olmayan değildir(4). Bu hiper-gerçeklik içerisinde öngörülen şey ölümsüzlüktür. İlahilik simülakrası (hiper gerçek-

lik) içerisinde tanımlanan gerçek yani ölümsüzlük, Barnett Newman'ın yapıtlarında olduğu gibi bunu bedenin ötesine taşıırken aynı fikir siber kültür içerisinde korunur ancak temsiline alanı değişmiştir, temsiline alanı artık bedendir.

Sibernetik Bedenler

Bir animasyon filmi olan **Ghost In The Shell**, 'ben' ile ilgili sorunlarla ilgilidir, bu soru ve sorunların varlığında ölümün muğlaklığı ve bulanıklığı konusunda düşündürücü bir senaryoya sahiptir. Filmde bir cyborg (sibernetik organizma) olan ana karakter, sahip olduğu maddesel bedenden sıyrılır, onu terk eder. Siber beden, kendi kendini gösteren, belirten bir simülakrum mudur yoksa başka şekilde temsil edilemeyecek olanı mı temsil etmektedir(5).

Sibernetik bedenlerde olduğu gibi fiziksel bedenin, 'ben' ile olan ilişkisini sorgulamak için farklı düşünce deneyleri kullanılmıştır; varolmak ve varolmamakla ilişkili olarak ne olduğuyla ilgili, fiziksel varlık ve ölümde olduğu ve fiziksel yok oluşla ilişkisi, kimin böyle bir varlığa sahip olduğu ve gerçekte ne anlama geldiği gibi. Özellikle biliş bilimi, yapay zekâ, nöroloji, psikoloji ve akıl felsefesi alanlarındaki gelişmeler ve etkileşimler sayesinde varsayımaya dayalı senaryolar üzerinden kurgulanan çeşitli düşünce deneyleri yayınlanmaktadır. Beden değiştirme, beyin nakli, kaynaşma (iki ya da daha fazla kişinin birbirine karışıp bir kişi olarak birleşmesi), insan kop-yalama (klonlama), kişilerin bilinçlerinin bilgisayar beyinlere ya da başka organik beyinlere aktarılması gibi durumlar kurgulanmaktadır. Stelarc, sibernetiğin önemini bedenin deriden sıyrılabilmesi olarak önerir. Yapıtlarında fiziksel bedenin dayanıklılığını ve yetkinliğini sorgular ki her durumda beden, erken bir ölümle lanetlenmiştir. "

Artık döllemenin rahmin dışında gerçekleşmesiyle ve cenini yapay destek sistemleri içerisinde besleyebilme olasılığıyla teknik olarak hiç doğum olmayabilir. Ve beden üretilen parçaların yenilenebilmesini kolaylaştırmak için eğer modüller olarak tekrar tasarlanabilirse, o zaman teknik olarak ölüm için hiç bir sebep kalmaz"(6).

Ghost In The Shell filminde sahip olduğu maddesel bedeni terk eden ana karakter artık bir cyborg değildir ancak sahip olduğu bedenden sıyrılmak varoluşunu sonlandırmamış aksine ona sanal uzamda sınırsız bir özgürlük ve ölümsüzlük sağlamış-

tır. Buradaki ölümsüzlük farklı bir uzamda tanımlan-sada ölümü bedenın ötesine taşıyan metafizik fikirlerle örtüşen bir ölümsüzlük arzulanır. Bu durumda bir bedene sahip olmayan bir 'ben', erken bir ölümün lanetini yenmiş midir?

'Ben'e herhangi bir fiziksel bedenden bağımsız bir yazılım programı olarak bakan düşünce deneyleri, geleneklere uymayan, alışılmadık teknolojilerle ilişkili düşünülse de, temelde yine geleneksel metafiziğin sorunu olan ruhların göçüne referans eder. Sorulması gereken başka bir soruda, genel olarak bilinç ya da 'ben' gerçekten var mıdır? Böyle ontolojik bir soruyu detaylandırabilmek için D.R. Hofstadter ve D.C. Dennett'in küçük bir düşünce deneyini özetlemek faydalı olacaktır. Deneyde herhangi bir bilince sahip olmayan bir bilgisayar olduğu varsayılmaktadır. Bu bilgisayar, roman yazarın bir makine olarak programlanmıştır ve bir yazıcıya bağlıdır. Makinenin ve programın tasarımcıları ne ummaları gerektiği konusunda bir fikre sahip değildirler. Yazıcıdan çıkan ilk sayfada, 'benim adım X' yazmaktadır. Daha sonra bu kutu şeklindeki bilgisayarın bir robot olduğu düşünülür ve bu robota 'Y' denilir. Robot bu kez hikâyeleri yazıcıdan çıkarmak yerine sesli olarak aktarır. Y'den öğrendiğimiz hikâyeler X'in hikâyeleridir ama Y'nin başına gelenlerden oluşturulmuş hikâyelerdir. 'Y', 'Bana yardım edin burada kilitli kaldım' dediğinde kime yardım etmek gerekmektedir? X'e yardım etmek gerekmektedir ama 'X' diye biri yoktur, o sadece Y'nin hikâyesindeki karakterdir. Bu durumda konu 'X'in 'Y' adında bir bedene sahip olması mıdır yoksa 'Y' kendine 'X' mi demektedir?

Buna benzer düşünce deneylerinde, varsayımlara dayalı durumlar yoluyla sorulan sorulardan bazıları kişinin, bedeninin varlığının sonlanmasıyla ölüp ölmediği ya da kişinin psikolojik sürekliliğinin kısmen ya da tamamen tahrip edilmesiyle ya da beden hala yaşıyorken kişinin bilinç akışının bir bilgisayar beyine aktarılmasıyla ne düşünmemiz gerektiğidir.

Beyin, bilinçsiz bir aktivite olan veri giriş ve çıkışını düzenleme süreci içerisinde farkında olmadan 'ben'i yaratır, ne var ki biz beynimizin durumunu ateşlenen nöronlar seviyesinde algılayamayız, bunun yerine anladıklarımız kavramlar ve kelimelerdir. Gerçekte kişi, her an, o anın deneyimini uygun etiketinin altında sınıflandırarak sinaptik yapıyı değiştirmek-

tedir, bunu da gelecekte bu bilgiye yeniden erişebilmek için yapmaktadır. 'Ben', zaman ve mekân içerisinde hareket eden, algılayan, hisseden bedeninin kendini belgelemesinin bir süreklilik içerisindeki görüntüsüdür. Bu korunmuş geçmişin tarihinin ve şu anki zamanın; geleceğin belirleyicisi olma durumu, döngüsel bir kendi kendine başvurunun farklı seviyelerde bir geri beslemesidir, tıpkı birbirine bakan iki ayna gibi birbirinin görüntüsünü sonsuzca yansıtır. Ancak düşünce deneyindeki aksine bu belgeleme eyleminin bir amacı vardır. Toplanmış olan veri geleceğin daima değişen çevrelerinde kullanılacaktır(7). Bu durumda bedenden yalıtılmış bir ölümsüzlük fikri kendi içerisinde çelişirken fiziksel bedeninin ölümlü ilişkili olarak çizdiği katı sınır, ister metafizik yaklaşımlarla ister teknolojik ve bilimsel yaklaşımlarla olsun, değiştirilirken aynı şey arzulanmaktadır.

Sonuç

Daha önce de bahsedildiği gibi ölümün görüntüsü çoğu zaman kişinin 'ben'i nasıl algıladığıyla yakından ilişkilidir, ki bu da belirli bir ölüm kültürüyle örtüşür. Bilincimizde ya da bilinçaltında, daha çok rüya benzeri kareler olmak üzere, hepimizde ölüme ait bir görüntü vardır. Kişinin düşünen 'ben'ini ve bedenini bir obje olarak düşünmesi zor kabul edilebilir bir gerçektir. Kişinin kendi ölümünün getireceği çürüme süreci, gömülme, mezar fikri gibi fiziksel sonuçlara karşı zayıflığı ve bunun neden olduğu anksiyete ilahilik simulakrası içerisinde rahatlar. Bu hiper gerçeklik bazı vasıfları bedene ait tanımladığı gibi insanın ne olduğunu da tanımlar. İnsan, ölümsüzlükle imtiyazlıdır; bir yandan kartezyen geleneği reddederken siberetik beden aynı geleneksel amacı arzular ama bunu yaparken geleneksel olmayan araçlar kullanır. Siberkültür gelişmeye başlarken, Platonik ve Kartezyen metafiziğin kavramsal anlayışı ve görüntüsü dışlanır ancak amaç değişmeksizin ölümsüzlük olarak karşımıza çıkar. Bu ruh ya da saf bilgi olarak tanımlanabilir.

Ölümün görüntüsü asla tam olarak ve netlikle tarif ya da temsil edilemez, daha çok muğlak bir sezginin yansımasıdır. Ölümün tasvir edildiği pek çok mecrada olduğu gibi mağara resimlerinde, görsel santlarda, edebiyatta veya kutsal metinlerde de bu muğlaklığı görmek mümkündür. Ölüm ve bağlantılı konular, olabildiğince eski olmasına rağmen yine de

bu konularda güncel terminoloji ve yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Yan yana getirilen siber beden ve ilahilik simulakrası (hiper gerçeklik) gibi kavramlarla ilişkilendirilen, ortak konu olarak ölümün işlendiği sanatsal yapıtların ardındaki görünürde ters düşen felsefi görüşlere karşın, temelde çok benzer ifadeleri içerdikleri görülmektedir.

* Arş. Gör. Bahçeşehir Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel Sanatlar Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, e-posta: nasedakbas@gmail.com

KAYNAKÇA

- Bataille, Georges, **The tears of Eros**, Trans. Peter Connor, City Lights Boks, San Francisco. 1989.
- Baudrillard, Jean, **Selected Writings**, Ed. Mark Poster, Stanford University Press, Stanford. 1988.
- Baudrillard, Jean, **Simulacra and Simulation** Trans. Sheila Faria Glaser and Ann Arbor, University of Michigan Press. 2000.
- Derrida, Jacques, **Of spirit: Heidegger and the question**, Trans. Geoffrey Bennington and Rachel Bowlby, University of Chicago Press, Chicago. 1989.
- Fineberg, Jonathan, **Art Since 1940, Strategies of Being**, Prentice Hall, NJ. 2000.
- Flanagan, Owen J., **The problem of the soul : two visions of mind and how to Reconcilethem**, Basic Books, New York. 2002.
- Gonzalez, Jennifer, "Envisioning Cyborg Bodies: Notes from Current Research" **The Gendered Cyborg: A Reader**, Ed. Gill Kirkup, Linda James, Kath Wodward, Fiona Hovenden, Routledge, London. 2000.
- Hofstadter, Douglas R. and Dennett, Daniel C., **The mind's I : fantasies and reflections on self and soul**, Basic Books, New York. 2000.
- Thompson, Mel, **Philosophy of Mind**, Contemporary Books. 2001.
- Stelarc, "From Psycho-Body to Cyber-Systems: Images as Post-human Entities", **Virtual Futures: Cyberotics, Technology and Post-Human Pragmatism**, Ed. J. Broadhurst Dixon and E. J. Cassidy, London: Routledge. 1998.
- Heidegger, Martin, **Being and Time**, Trans. Joan Stambaugh, State University of New York Press, Albany. 1927.
- <http://web.mit.edu/Ivac/www/exhibitions/index.html> (Anonim)

NOTLAR

1. HEIDEGGER, Martin, **Being and Time (Varlık ve Zaman)**, Trans. Joan Stambaugh, State University of New York Press, Albany. 1927.
2. BATAİLLE, Georges, **The Tears of Eros (Eros'un Gözyaşları)**, Trans. Peter Connor, City Lights Boks, San Francisco, 1989.
3. <http://web.mit.edu/Ivac/www/exhibitions/index.html> (Anonim)
4. BAUDRILLARD, Jean, **Selected Writings**, Ed. Mark Poster, Stanford University Press, Stanford, 1988.
5. GONZALEZ, Jennifer, "Envisioning Cyborg Bodies: Notes from Current Research" **The Gendered Cyborg: A Reader**, Ed. Gill Kirkup, Linda James, Kath Wodward, Fiona Hovenden, Routledge, London, 2000.
6. STELARC., "From Psycho-Body to Cyber-Systems: Images as Post-human Entities", **Virtual Futures: Cyberotics, Technology and Post-Human Pragmatism**, Ed. J. Broadhurst Dixon and E. J. Cassidy, London: Routledge, 1998.
7. HOFSTADTER, Douglas R. and Dennett, Daniel C., **The Mind's I : Fantasies And Reflections On Self And Soul**, Basic Books, New York, 2000.